

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ РЕЛІГІЙНОГО ЗМІСТУ В РОМАНАХ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

У статті розкрито специфіку функціонального навантаження фразеологізмів релігійного змісту в романах Ірен Роздобудько «Зів'ялі квіти викидають», «Гудзик», «Дві хвилини правди». З'ясовано, що фразеологізми релігійного змісту у прозі письменниці набувають комунікативно-прагматичного потенціалу і дають змогу стверджувати, що віра в існування Бога сьогодні залишається найсерйознішою з інтелектуальних позицій, доступних людині.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеологізм релігійного змісту, комунікативно-прагматична значущість, роман.

Починаючи з останніх років ХХ ст. збільшилася кількість досліджень, присвячених темі «мова і релігія». Українські мовознавці [2; 3; 4; 9 та ін.] визначають лексичний фонд релігійних термінів, з'ясовують особливості процесу семантизації релігійних назв, розробляють предметно-тематичну та лексико-семантичну їх класифікацію, визначають основні тенденції функціонування релігійних назв у сучасному мовному узусі. Семантико-стилістичні особливості вживаних конфесійних назв в українських поетичних текстах аналізують В. Пустовіт, Т. Берест, Л. Петрова, О. Черевченко, Н. Журавльова та ін. Не залишилася поза увагою лінгвістів і біблійна фразеологія, що стала предметом наукового аналізу А. Коваль, Г. Бардіної, Л. Ковпак.

Однак багатоплановість об'єкта дослідження, а також багатожанровість сфери функціонування зумовлює можливість і необхідність подальшого вивчення цієї проблеми. Оскільки на сьогодні в українському мовознавстві недостатня кількість наукових розвідок, в яких розглянуто фразеологізми релігійного змісту на матеріалі художніх текстів сучасних письменниць, незважаючи на те, що «внесена християнством віра в існування Бога як безмірно вищого розуму і сили, що визначають долю і вчинки всіх людей, виявляє себе у численних афоризмах, ідіомах, прислів'ях, що виступають мовними оберегами здорового побуту, етичних норм поведінки, моральних устроїв побуту» [7, 77].

Для вітчизняного мовознавства, зокрема лінгвістики тексту, актуальним є вивчення проблеми взаємозв'язку семантичної і структурної організації тексту з його стильовою маркованістю, а також зі ступенем функціональної якості мовлення на рівні тексту, завдяки чому будь-яка мовна одиниця набуває комунікативно-прагматичного потенціалу.

Тому потреба системного аналізу фразеологічних одиниць (далі – ФО) релігійного змісту жіночої української прози ХХІ століття з позиції їхньої прагматичної значущості вмотивовує актуальність нашої наукової розвідки.

Мета дослідження – розглянути функціонально-прагматичні параметри фразеологізмів релігійного змісту як одного із способів світосприйняття сучасних українців. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: виявити релевантний засіб вербалізації духовності сучасної людини – фразеологізми релігійного змісту; проаналізувати прагматику функціональне навантаження ФО релігійного змісту в романах Ірен Роздобудько «Зів'ялі квіти викидають», «Гудзик», «Дві хвилини правди».

Під час дослідження ФО використані гіпотези науковців, які переконані, що «фразеологічний склад мови – це дзеркало, у якому лінгвокультурна спільнота ідентифікує свою національну самосвідомість» [15, 9].

Невід'ємним складником романів Ірен Роздобудько є національно-мовний компонент, який знайшов втілення у ФО, переважно інтер'єктивних, релігійного змісту, які надають прозі письменниці життєдайності, є показником художніх смаків авторки, рівня володіння нею літературною та народною мовами. Подібний аспект дослідження вибрано не випадково: «релігійність – суттєва риса нашого національного характеру, якому властиві схильність до самозаглиблення, пошук індивідуальних форм духовного зростання, висока емоційність» [4, 101].

Використаний корпус ФО релігійного змісту незначний, однак вони дають змогу Ірен Роздобудько створити виразні постаті, які в читачів викликають різні емоції, відчуття, розуміння їхньої поведінки і психологічного стану персонажів. У ФО авторка виявляє ті особливості слова, які стосуються її індивідуального стилю, вміння індивідуалізувати персонажі, акцентувати увагу читача на характеристиці позитивного чи негативного у поставі, погляді, рухах, жестах, їхньому емоційно-психологічному стані.

Типовими для мовотворчості письменниці є інтер'єктивні ФО *дякувати Богу* і *слава Богу*, що ускладнюють комунікативний план речень і дають змогу стверджувати, що «віра в існування Бога й сьогодні залишається найсерйознішою з інтелектуальних позицій, доступних людині» [5, 3].

Зокрема, в одному з контекстів роману «Зів'ялі квіти викидають» читаємо: «*Та, дякувати Богу, довів до самого під'їзду, взяв п'ятірку, ще раз без особливого ентузіазму запропонував поїхати на дискотеку...*» (І. Роздобудько Зкв, 57) (пор.: *дякувати Богові*) – «уживається в значенні: на щастя» [16, 287]. За допомогою ФО *дякувати Богу* Ірен Роздобудько намагається завуальовано розпочати розповідь про нюанси із життя Стефки, чий образ займає одне з провідних місць у романі. Оскільки саме вона, робітниця Будинку для самотніх акторів, до якого цих зірок радянського кіно відвозять діти на період вічного євроремонту їхніх квартир, «розкопує» історію обох актрис, збирає факти, розповідаючи кожній із них про їх сусідство.

А в романі «Гудзик» (це гостро сюжетний твір про любов, вірність, зраду; про те, що ніколи не варто оглядатися назад, а цінувати те, що існує поруч із тобою) ФО *дякувати Богу* уважний читач помітить в мовленні автора для донесення до читача почуття полегшення і радості: «*Дякувати Богові, на наркотики не підісла й по дискотеках не вешилася*» (І. Роздобудько Гуд, 94) і в монологі головного героя: «*Дякувати Богу, цього не трапилося і я увірвався у квартиру, на ходу знімаючи піджак, розкидаючи в усі боки взуття і краватку*» (І. Роздобудько Гуд, 7); «*Дякувати Богу, повели мене в іншу, вільну кімнату – мабуть для «обраних»*» (І. Роздобудько Гуд, 134). Як бачимо, на початку роману Денис в певній мірі слабка людина, а згодом – це рішучий чоловік: майже після першого дня знайомства він вирішує одружитися на «янголяткові», яке згодом втратив... Денис довго шукав це янголятко, навіть звернувся до телепередачі «Шукаю тебе».

Відображаючи дійсність у формі емоцій, подібні ФО мають свою «родзинковість», є специфічними знаками вербальних етнорефлексів. Оскільки кожна людина у спілкуванні «виявляє себе як особистість, з властивим лише їй «комунікативно-етикетним паспортом», зміст якого засвідчує рівень інтелекту, виховання, загального розвитку, культури [14, 73].

На сторінках роману «Дві хвилини правди» аналізовану ФО як прагматичний засіб поглиблення внутрішньої характеристики людини фіксуємо в діалозі Єви й Івана – персонажів зі своїми позитивними й негативними рисами, з дивним, химерним, трагічним життям, яке різко змінила дорога, що змусила головних героїв зупинитися, подивитися на своє звичне існування: «*Хіба за тебе ніхто не хвилюється... І мені, дякувати Богу, немає за кого...*» (Роздобудько Дхвп, 133). Певна річ, у розумінні сучасної молоді, героїв художнього доробку відомої авторки, Бог – це найвища сила, від якої залежить доля людини, це найвища цінність.

Прикметною рисою творчої манери Ірен Роздобудько є прагматично значуща інтер'єктивна ФО *слава Богу*, денотатом якого є емоції, волевиявлення, реакції мовця в момент мовлення: «*Її будинок у центрі міста, слава Богу, віцілів, квартира знову належить їй, на кіностудії працюють військовополонені, швидко розгрибаючи завали*» (І. Роздобудько Зкв, 139); «*Але й, слава Богу, не є свідком цього недоречно-ідіотського флірту*» (Роздобудько Дхвп, 58); «*Слава Богу, я так втомилася*» (Роздобудько Дхвп, 125); «*Але, слава Богу, скоро я зупиню цей потік*» (Роздобудько Дхвп, 213). Дійсно, «того слова Бог ми вживаємо дуже часто, протягом кожного дня, тобто в наших щоденних молитвах, в наших розмовах, а то й у наших суперечках з домашніми чи сусідами, де ми тим словом «Бог» присягаємось...» [6, 24].

Потенціал досліджуваних ФО обслуговувати різні ситуації ввічливого контакту зі співбесідником засвідчує універсальність ФО, глобальність закладеного в них змісту та говорить про глибинні світоглядні передумови, що спричинили витворення цього пласта фразеології: «*Ти мене надихнула на класну ідею. Ми знімемо цей фільм! Слава Богу, я не забув, як це робиться*» (І. Роздобудько Зкв, 158) (пор.: *слава Богу*) – «2. Уживається для вираження задоволення, заспокоєння, морального полегшення у зв'язку з чим-небудь» [16, 824]. Зазначена ФО творить довірливо-добродушний настрій, підсилює загальнолюдські ціннісні орієнтації мовного етикету, «у ці слова вкладається особливий зміст. Вони є свідченням того, що Бог в уяві українця, – це опікун, який оберігає від усіляких негараздів, від усього лихого» [4, 101].

Завдяки ФО релігійного змісту *хай Бог милує* Ірен Роздобудько інтерпретує художні образи персонажів, розкриває їх внутрішній світ, мову, вдачу: «*Хай Бог милує, - нареши ти вимовила одна*» (І. Роздобудько Гуд, 190) (пор.: *хай Бог милує*) – «2. Уживається для вираження застереження від чого-небудь, небажання чогось» [16, 39]. Висловлення-побажання реалізують

параметри експресивного плану, стилістичної маркованості, що слугують досягненню прагматичних завдань мовленнєвого спілкування.

У наступному реченні прагматику реалізовано за допомогою використання авторкою ФО-вибачення в позиції вставної конструкції, ФО *прости Господи* засвідчує глибоке пошанування Бога письменницею, віру в ідею всепрощення: «Вона зрозуміла, що треба говорити про актрису в третій особі, щоб, **не приведи Господи**, не злякати, не потривожити хворобливу уяву старенької» (І. Роздобудько Зкв, 81) (пор.: *не приведи Господи*) – «уживається для вираження небажання чогось, застереження від чогось, жалю з приводу чого-небудь» [16, 255].

Тільки в одному з досліджуваних романів простежуємо прагматично спрямовану ФО із лексемою *Бог*, яка експлікує етикетну ситуацію вибачення, репрезентуючи чемність Стефки, молодій дівчини, в якій живе неймовірна приязнь до літніх людей, вона жила їхнім минулим, дихала їх повітрям і берегла таємниці. Завдяки Стефці у фіналі твору непримиренні суперниці – Едіт Береш і Леда Ніжина – подадуть одна одній руки, тому що згодом нічого не має значення, окрім спокою і запаху зів'ялих квітів... а зів'ялі квіти, які зберігаються в душі у вигляді жалю за минулим або нездійсненим, треба викидати»: «**-Заради Бога, Ольго Яківно, пробачте...**» (І. Роздобудько Зкв, 84); «**-Ради Бога...Вибачте...**» (І. Роздобудько Зкв, 97) (пор.: *ради Бога*) – «1. Уживається при наполегливому проханні здійснювати, робити і т. ін. що-небудь» [16, 41]. Наведені фрагменти акумулюють у собі великий духовний та етичний потенціал, доводячи, що «мовний етикет українців є унікальною універсальною моделлю їх мовної діяльності, що виявляється в системі стійких мовних виразів. Знання цієї системи, а ще більше – повсякденна реалізація, гармонія знань і внутрішнього світу людини, без перебільшень, є своєрідним барометром зрілості нації» [1, 7].

Крім того, в зображенні життєвих колізій Дениса («Гудзик») помічаємо функціонування прагматично спрямованої синтаксично вставленої ФО *не дай Бог*, яка дає змогу погодитися із ґрунтовною думкою І. Старовойт, що «найістотнішими рисами менталітету українського етносу є індивідуалізм і емоційність» [13, 27].

Наприклад: «**Я почав стежити за нею. Ішов на великій відстані, щоб – не дай Бог! – вона мене не помітила**» (І. Роздобудько Гуд, 56) (пор.: *не дай Бог*) – «уживається для вираження бажання уникнути чого-небудь, застереження від чогось» [16, 219]. Показово, що така ФО репрезентує нагнітання психологічної атмосфери і служить для відтворення збудженого емоційного стану героя у момент монологічного мовлення, є засобом пізнання менталітету персонажів художнього доробку Ірен Роздобудько.

Зображально-виражальна і прагматична місткість кожного фразеологізму в художньому діапазоні письменниці неймовірно вагома. Зокрема, релевантною є ФО, яка, відтворюючи психічно-вольові риси деяких персонажів, слугує засобом їх мовної характеристики: «**-Ти ніколи нічого не розуміла – жила, як у Бога за пазухою!**» (І. Роздобудько Зкв, 146) (пор.: *як у Бога за пазухою*) – «1. Безтурботно, привільно, дуже добре, в найкращих умовах» [16, 42].

Наступне речення з ФО може бути підтвердженням того, що персонажі Ірен Роздобудько – літні жінки – помічають і дотримуються постулатів, що у всьому є батьківське піклування Бога про людей: «**-Ні! – рішуче сказала моя господиня. – Бог дав – Бог і вирішить, що далі робити!**» (І. Роздобудько Гуд, 181) (пор.: *Бог дав*) – «1. кого, що. У когось хто-небудь народжується, що-небудь з'являється» [16, 36]. Ілюстративний матеріал свідчить, що у романах письменниці зафіксовано ФО релігійного змісту, на основі якої переконаємося, що Бог – уособлення вищої сили, яка керує життям людини.

Потребує уваги також ФО, яка з прагматичною метою використана як своєрідний роздум персонажа:

«**-Бог її зна, – відповіла моя господарка, прибилася з лісу...**» (І. Роздобудько Гуд, 179) (пор.: *Бог зна*) – «невідомо, ніхто не знає» [16, 38]. На думку Т. Олійника, «така простота впливає з віри в усюди присутнього Бога, який бачить людські серця і думки, бо людина – така, якою її бачить всевидючий Бог, а не така, як про неї думають інші» [8, 47].

Отже, розглянувши прагматичний аспект фразеологізмів релігійного змісту в романах Ірен Роздобудько, можна зазначити, що письменниця надає перевагу інтер'єктивним ФО, які є значущим механізмом інтерпретації ментальності українців; в якій домінують емоційно-почуттєві та духовні якості персонажів. «Співпрацюючи» з усіма внутрішніми ресурсами художнього тексту (ключовою лексемою *запах*; описовими структурами щодо зовнішності людини, особливо жінки; синтаксичними побудовами – парцельованими, приєднувальними, вставними і вставленими

конструкціями, незакінченими речення тощо), фразеологізми релігійного змісту виступають важливими векторними засобами текстотворення.

Наша стаття є лише складовою майбутнього комплексного дослідження фразеологічного доробку однієї із найвідоміших і найпрацездатніших сучасних українських письменниць Ірен Роздобудько, романи якої вписують цікаву сторінку у розвиток жіночої прози ХХІ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / Світлана Калениківна Богдан. – К.: Рідна мова, 1998. – 478 с.
2. Бочарова І. В. Темпоративні синтаксими-найменування релігійних свят (на матеріалі художніх творів української літератури ХІХ-ХХ ст.) / І. В. Бочарова // Проблеми граматики і лексикології української мови: збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К.: НПУ 4ра. М. П. Драгоманова, 1998. – С.157-165.
3. Браїлко Ю. І. До питання функціонування лексем *Бог* і *бог* в українській мові (на матеріалі поеми «Енеїда» І. П. Котляревського) / Ю. І. Браїлко // Іван Котляревський і світова культура. – Полтава: Українське народознавство, 1998. – С. 185-189.
4. Іваночко О. Християнсько-релігійні елементи у формулах ввічливості українського народу / О. Іваночко // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. – Слов'янська філологія. – В. 87. – 2000. – С. 101 – 103.
5. Крейг У. Самое начало. Происхождение Вселенной и существование Бога / Крейг У. – Москва, 1990.
6. Любачівський М. І. Вірую в єдиного Бога: Проповіді і розважання / Любачівський М. І. – Львів, 1991.
7. Макарчук С. Християнські цінності народної культури українців в історичні часи і сучасності / С. Макарчук // Народознавчі Зошити. – 2003. – № 1-2. – С. 77.
8. Олійник Т. П. Сила Хрещення. Засади Духовного життя / Олійник Т. П. – Пустомити: Вид-во оо. Василян, 1994.
9. Осінчук Ю. В. З історії богослужбово-обрядової лексики / Ю. В. Осінчук // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб. наук. праць факультету лінгвістики Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2005. - Вип. 11. - С. 153-164.
10. Роздобудько Ірен. Гудзик; Все, що я хотіла сьогодні...; Оленіум: [романи] / Ірен Роздобудько. – Харків: Фоліо, 2008. – 475 с.
11. Роздобудько Ірен. Дві хвилини правди: [роман] / Ірен Роздобудько. – К.: Нора-Друк, 2008. – 248 с.
12. Роздобудько Ірен. Зів'ялі квіти викидають: [роман] / Ірен Роздобудько. – К.: Нора-Друк, 2006. – 208 с.
13. Старовойт І. Збіг і своєрідності західноєвропейської та української ментальностей / І. Старовойт. – Київ – Тернопіль: ТАНГ, 1997. – 253 с.
14. Стахів М. Український комунікативний етикет: навч.-метод. посіб. / Марія Олексіївна Стахів. – К.: Знання, 2008. – 245 с.
15. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / Телия В. Н. – М., 1996. – 287 с.
16. Фразеологічний словник української мови [укл. Білоноженко В. М. та ін.] – К. Наукова думка, 1999. – 984 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- І. Роздобудько Гуд - Роздобудько Ірен. Гудзик; Все, що я хотіла сьогодні...; Оленіум: [романи] / Ірен Роздобудько. – Харків: Фоліо, 2008. – 475 с.
І. Роздобудько Дхвп - Роздобудько Ірен. Дві хвилини правди: [роман] / Ірен Роздобудько. – К.: Нора-Друк, 2008. – 248 с.
І. Роздобудько Зкв - Роздобудько Ірен. Зів'ялі квіти викидають: [роман] / Ірен Роздобудько. – К.: Нора-Друк, 2006. – 208 с.

В статті раскрыто специфіку функціональної навантаженості фразеологізмів релігійного змісту в романах Ірен Роздобудько «Увядшіє квіти викидають», «Пуговица», «Дві минути правди». Установлено, що фразеологізми релігійного змісту в прозі письменниці набувають комунікативно-прагматичний потенціал і дають право утверджувати, що віра в існування Бога сьогодні залишається однією з серйозних інтелектуальних позицій, доступних людині.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеологізм релігійного змісту, комунікативно-прагматична значимість, роман.

The article discloses the meaning of religious idioms which overfilled the novels of Iren Rozdobudko «Ziviali kvity vykydaiut», «Gudzyk», «Dvi khvylyny pravdy». It was found that using the idioms in writer's prose makes the perception more complicated, acquire communicative-pragmatic potential and allow affirming that faith in God is the most serious of intellectual positions that are available to man.

Key words: idiom, idiom of religious content, communicative-pragmatic significance, the novel.